

Lea Fatur:

Leži otok na sred morja . . .

esem brodnikov »Marija sedem žalosti, varuj nas nevarnosti!« gre po Ljublanici, se odbija od Brega in Starega trga, hiti pod Črevljarski most, sili v Zlatarsko in umira v tesnobi Židovske ulice. Priljubljena pesem priključa na okna obrežja stare mamice, otroke in rosne deklice, ustavlja v pristanu voznike in nakladalce, zamisli trgovce in nadzornika.

Nasproti pristana, v Semeničevi hiši, stoji ob oknu črnolas deček, oblečen po plemiško. Vidi se, da mu je poravnala ljubeča materina roka čipke za vratom, gube tankega črnega baržuna na životu in mu izvezla pas za meč primeren dečkovni velikosti. Vse nekaj na dečku kaže, da ga ni prinesel megleni povodni mož, v južnem ognju žarijo oči, ki so se zazrle v veliki čoln. Glava, obraz, kretnje, vse kaže, da je Adrijan Semenič, sin otočanke, otrok morja. Pečat tihe žalosti je na tem obrazu.

Na veliki mizi sredi dvorane leži kupček knjig, velik zemljevid. Ob stenah vise slike plemenitih Semeničev, grbi, orožje, ščiti, čelade. Ob stranskih vratih, ki držijo na stopnišče za vodo, je velika slika mesta ob morju. Kipijo stolpi in zvoniki, morje se zaganja v obrambni zid.

Deček pogleda od brodarjev na sliko, vzdahne: »Beate nauta! Gre do Zaloga, do Siska. Sava hiti pod gradovi, hiti do Donave, do naših trdnjav.

Obramba vse Evrope, jih imenuje Ivan Vajkard Valvazor. Tudi moj oče jih je imenoval tako. Jez so, ki zadržuje častilce polmeseca, ki hočejo Zagreb, Ljubljano zavzeti, svetišča na hribih požgati, božja pota zatreti, samostane razdejati, kristjane zaslužniti.

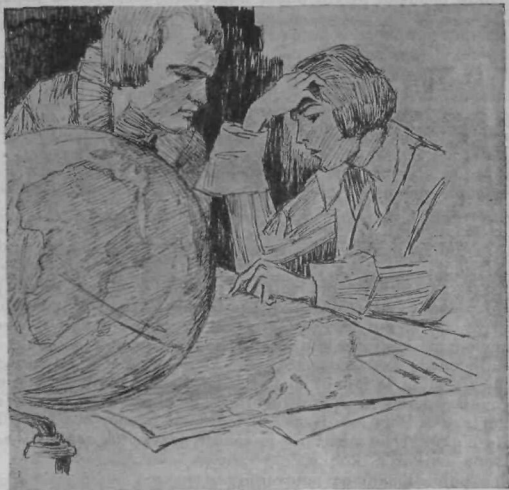
Trdnjave požirajo premoženje deželi, pravi Ivan Vajkard, ki se zanima za vse in ve vse, dasi ima komaj štirinajst let. Kranjska, Štajerska in Koroška pošiljajo svoje najboljše sinove na mejo. Koliko junaške krvi je zmočilo kamenje Klisa, Kaniže, Repiča! Večna bo slava Lenkoviča, Turjaškega, Krušiča, Zrinjskega in drugih plemenitih vitezov. Klis in Siget sta ljuta rana naša, Sisek in Senj naša slava.«

¹ Blažen mornar.

Rahlo potrka na stranska vrata. Deček, ki ima nekaj značilno resnega in možatega na sebi, stopi k Adrijanu:

»Si pripravljen? Pridem s čolnom. Grimšič in Turnski prideta tudi. Saj bo itak prazen razred. Ko nam ne dovolijo patri, da se kopljemo in plavamo, si pa dovolimo sami to. Plemič mora plavati! Kako naj se sicer reši iz vode? Utonil je moj sošolec, ker ni znal plavati. Pa kaj si tako zamišljen, Adrijan? Te motijo brodarji, maščevanje ali otok zakladov?«

Dečka stopita k zemljevidu na mizi, vozita se s prstom iz Jadranskega morja na ocean. Adrijan se razburi: »Tukaj mora biti: v južnem delu

Atlantskega oceana, med Južno Ameriko in Afriko. Antonio de la Roché ga je videl, pravi, da ima dobro luko. Drugi mornarji pravijo, da se je zmotil, nikdo drugih ni našel tega otoka. In vendar mora biti tukaj otok; vsi stari mornarji vedo o njem in pravijo, da spravljajo gusarji že kakih sto let ali pa še več svoj plen tjakaj. Zdaj smo sredi sedemnajstega stoletja. Pomisli, Ivan Vajkard, koliko gusarjev so polovili in pobili ta čas! Niso mogli odnašati zakladov. Poglej, ko bi jaz našel otok: stiska naših dežel bi bila pri kraju. Saj ne potrebujemo drugega, kakor dosti denarja za plačo vojakom, za nabavo orožja in smodnika. Kamen in les že dobimo v gori. Rečem ti, Vajkard, da ne morem spati, če mislim na pomanjkanje, ki vlada v mestih in na kmetih, siromaštvo cerkva in samostanov, in mislim, da leži sredi morja otok, tako prebogat zakladov... Res je zašlo že mnogo mornarjev v sužnost in smrt. Pa bil je greh na njih dušah. Nedorolžen mora biti, kdor naj najde otok... Zato glej, Ivan Vajkard, se ne morem učiti, noč m dan mi je na mislih, da je čas, da se vrnem na Rab. Veš, da ima stric

ladje, da prevaža preko morja blago. Šel bi z njim. Pa mati, ki me je sem privedla, ki hoče, da postanem mašnik...

Letos bom padel, ponavljati ne maram. Stric me gleda čimdalje bolj grdo. Sreča, da je večinoma pri svojih vinogradih na Dolenjskem. In moja dolžnost, da maščujem očeta? Na morju moram iskati morilca, ušel je med gusarje...

Ivan Vajkard resno posluša in pozorno odloči: »Posvetovali se bomo po kopanju o tem, kaj je tvoja dolžnost. Naroči Kristu, da ti pripelje konja, bomo malo pojezdili proti Trstu.«

Moško odkoraka Ivan Vajkard. Adrijan pokliče na vratih: »Kristo!«

V mehkih opankah prihiti mladi sluga Adrijanov. Rdeča kapa, kratke hlače in suknjič iz rjavega sukna, poteze na obrazu kažejo, da je doma na stokih. Adrijan mu položi roko na rame:

»Kakor navadno, Kristo! Pripelji mi belca! Sicer je imel Marko šarca in Skenderbeg vranca, pa zato ne bom slabši junak. Ne dela konj junaka, in ni zid zato, da brani ljudi, ampak ljudje branijo zid, je rekel Skenderbeg.«

Kristo se nasmehne zvitomučno: »Gospodič, treba ti bo še danes junaštva. Fater od sv. Jakoba iz tvoje šole je pri gospe. In...«

Kristo se umakne nagloma skozi stranska vrata. Kajti glavna vrata dvorane so se odprla in gospa Semeničeva v črni obleki plemiških vdov pogleda očitačoče Adrijana. Mučno je dečku. Rajši bi videl, da stojijo pred njim vsi pekovski vajenci. Premikastil bi jih. Pa mati, ta mati, ki je vedno žalostna, ta mu budi vest. Glas spremlja pogled v očitaniu: »Zakaj nisi v šoli, Adrijan?«

Deček se opogumi. Saj mu mati vse spregleda. »V taki vročini? Pet ur na dan je preveč. Veliko jih je že prosilo ali kar šlo na počitnice. Tudi jaz bi šel že enkrat rad na Rab. Dvanajest let imam. V taki starosti je šel Jožef Lamberg že v službo k Rupertu Rihenberškemu.«

Gospa Semenič je kimala: »Seveda! Ti iščeš zopet otok zakladov. Namesto katekizma in svetih očetov prebiráš Lambergovo 'Življenje', davorije in junaške pesmi in 'Neprostovoljna pot okrog sveta Krištofa Matije Fernbergerja'. Na Rabu so ti zmešali mornarji in moj oče glavo z pripovedkami o otoku. Pa ne misliš, da je znanje pravi otok zakladov za dečka. Poglej Ivana Vajkarda, koliko že ve...«

»Pa on pojde kmalu na potovanje...«

»Molči! Kdor hoče biti spoštovan v starosti, se mora učiti v mladosti. Poglej, kako gre spomin svetih in učenih mož od rodu do rodu. Svetovalci postanejo cesarjev, upravitelji dežel. Ti se pa pretopaš z rokodelskimi vajenci. In kopat se hodiš s pastirji, ko veš, da prepovedujejo prečastiti tvoji učitelji kopanje na javnih prostorih in plavanje.«

Adrijan se upokonči: »Meni bodo prepovedali plavanje? Meni, ki sem znal prej plavati kakor hoditi?«

Rahlo se nasmehne mati svojemu edincu: »Res je, Adrijan. Pa to je bilo na Rabu, zdaj si pa v šoli v Ljubljani. In veš, da te je namenilo vse sorodstvo v sveti stan, v stan, ki je plemenitejši kakor vojaški. Duše boš reševal, Adrijan... Dušo očetovo, materino, Djokovičevo...«

»Djokovičevo dušo bom rešil z mečem,« plane Adrijan, »očetovega morilca moram, sicer bi se mi rogali po vseh otokih: Kdor se ne osveti, se ne posveti. Že mi gre: Kakor Skenderbeg presečem na mah dvema glave. Naši junaki, Marko, Sekula, Juriša, vsi so se maščevali. Naši dedi Senjani so pokazali Benetkam Venierjevo in Dunaju Robotovo glavo...«

»Molčil« brani mati. »Kaj se boš uril v sekanju glav? Močnejše od železnega je duhovno orožje. Trikrat je ušel premočni sovražnik izpred Raba, ko je nesel naš sveti škof glavo sv. Kristofora na glavni stolp. In Konstantin? S čim je zmagal? Kaj je prepodilo Atilo izpred Rima?«

Trmasto ugovarja Adrijan: »Res je vse to, pa jaz ne bom molil za morilca svojega očeta.«

»In če je umoril očeta zaradi tvoje matere? Adrijan, dvanajst let imaš, lahko razumeš strah in žalost tvoje matere: Bila sem zaročena z Djokovičem, ko sem se seznanila s tvojim očetom.«

»Ti zaročena z Djokovičem?« ...

»Jaz, da! Pa pobegnila sem od doma in se poročila s tvojim očetom. Zdaj veš, da je imel nekako pravico do maščevanja, prav tako kakor misliš, da jo imaš ti. In veš, da je želel tvoj oče vedno, da greš v Ljubljano v znamenito jezuitsko šolo in naročil mi je še umirajoč, da te odpeljem z Raba, ker je zapazil, da ti mešajo glavo pravljice o otoku sredi morja. Zdaj mi pa prihajajo od vseh strani pritožbe in tvoj stric bo besnel, če padeš v šoli.«

»Saj znam že dosti,« uganja trmo Adrijan. »Na zemljevidu poznam vse bregove in otoke. Berem cirilico, gotico in latinico, govorim več jezikov. Od latinskega se mi dopade najbolj stavek: Beate nauta!« In burno objame mater: »Pojdiva na Rab! Ponoči in podnevi mi rastejo rabski zvoniki pred očmi. Mene kliče morje... Ne morem in se ne maram zapirati za zidom. In če že ne maraš, da grem na morje, si pa kupim mesto obristarja² cesarske vojske.«

Žalostno zmaje mati: »Zlati Adrijan, mi dva sva revna, odvisna od strica. Ti imaš samo pravico do očetovega deleža, s tem si ne moreš kupovati visokih mest. Na takem mestu moraš imeti tudi denar, da izplačuješ vojake, sicer te zapustijo. Na Rabu me ne mara žena tvojega strica. Ta stric je dober, če si dober v šoli. Adrijañ, obljubi svoji materi, da se boš učil, da postaneš rešitelj duš, delivec milosti naše svete vere...«

Rezek žvižg pod oknom. »Ivan Vajkard!« se otrese Adrijan in plane skozi vrata, Materin bolesten krik »Adrijan!« umira v dvorani. (Dalje.)

² Oberst.

Venceslav Winkler:

Mihelovo.

*Krave po osem. Voliči po sedem.
Mešetar prodaja, kupuje, kriči.
Čevlji, obleka in lonci in škafi.
Pri fari pa ves čas zvoní in zvoní.*

*Pa so prodajali ves božji dan,
svetec z besedo, krčmarji s pijačo.
Ko so raztresli se vsak v svojo stran,
vrnil Mihel se je v cerkev domačo.*

*Svetec Mihel je odrinil zapahe,
orgle bučijo, bučijo skoz vas.
Potem se napotil je reševat duše,
pravkar je šel mimo nas.*

*Pa se ozrl je čez vas in čez gmajno:
duša nobena za svetcem ne gre,
vse so s harmoniko in staro lajno
zvití krčmarji ujeli v roke.*